

Editorial

O Alain Supiot είναι Ομότιμος Καθηγητής του Collège de France και αντεπιστέλλον μέλος της British Academy. Με ειδίκευση στο εργατικό δίκαιο και τη θεωρία του δικαίου, έχει συγγράψει μεγάλο αριθμό μελετών που αφορούν, ιδίως, την εργασία, την κοινωνική ασφάλιση, την κοινωνική δικαιοσύνη και τη διακυβέρνηση (βλ. αναλυτικό βιογραφικό σημείωμα και κατάλογο των δημοσιεύσεών του, [εδώ](#)). Το έργο του έχει συμβάλει καταλυτικά στη συνειδητοποίηση της βαθιάς κρίσης του κράτους δικαίου στις μέρες μας, αναδεικνύοντας, μεταξύ άλλων, την αναζωπύρωση προνεωτερικών μοτίβων, όπως τη μετατροπή των σχέσεων κυριαρχίας σε σχέσεις επικυριαρχίας, τη συμβασιοποίηση του δικαίου και την υβριδοποίηση μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού δικαίου.

Αυτή τη χρονιά, κυκλοφόρησε στα ελληνικά από τις Εκδόσεις Επιθεωρήσεως Εργατικού Δικαίου, σε μετάφραση της Π. Κοντογεωργοπούλου, το βιβλίο του Supiot «La Gouvernance par les nombres. Cours au Collège de France (2012-2014)» (Paris, Fayard, collection «Poids et mesures du monde», 2015, 2ème édition, 2020, collection «Pluriel») με τίτλο «Όταν κυβερνούν οι αριθμοί. Παραδόσεις στο Collège de France (2012-2014)». Στο βιβλίο αυτό, ο Supiot επισημαίνει ότι, στον δυτικό κόσμο, το παλιό ιδανικό της αρμονίας μέσω του υπολογισμού έχει πλέον λάβει τη μορφή της διακυβέρνησης μέσω των αριθμών, η οποία στοχεύει στην αποτελεσματική επίτευξη μετρήσιμων στόχων. Καθοδηγούμενο από την ψηφιακή επανάσταση, αυτό το νέο ιδανικό υποκαθιστά τον νόμο με το πρόγραμμα και την αυστηρότητα της κανονιστικότητας ως επιταγής με τη διαπλαστικότητα της ρύθμισης. Η κυβέρνηση μέσω γενικών και απρόσωπων κανόνων μετατρέπεται σε διακυβέρνηση που βασίζεται πρωτίστως σε αριθμητικά δεδομένα και αλγόριθμους. Χάνοντας, όμως, στο πλαίσιο αυτής της διακυβέρνησης, την ασφάλεια ενός γενικού νόμου που ισχύει εξίσου για όλους, οι άνθρωποι δεν έχουν πλέον κάποια άλλη διέξοδο από το να ορκιστούν πίστη σε κάποιον ισχυρότερο από αυτούς. Ωθώντας, λοιπόν, στα άκρα το νεωτερικό αίτημα για απρόσωπη εξουσία, η διακυβέρνηση μέσω των αριθμών γεννά παραδόξως έναν ανασφαλή νεοφεουδαρχικό κόσμο στον οποίο επικρατούν κυρίως οι δεσμοί πίστης και εξάρτησης.

Παρουσιάζοντας αυτή την ελληνική μετάφραση του παραπάνω βιβλίου του Supiot, ο Δημοσθένης Λέντζης εστιάζει στο δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, του οποίου η ιδιαίτερη δυναμική προάγει, σε μεγάλο βαθμό, τη διακυβέρνηση μέσω των αριθμών. Ο Λέντζης παρατηρεί, μεταξύ άλλων, ότι, προτάσσοντας συστηματικά τα ατομικά

(οικονομικά) συμφέροντα έναντι του γενικού και πιέζοντας τα κράτη-μέλη να αγωνιούν για την επίτευξη αριθμητικών στόχων που δεν αποτυπώνουν απαραίτητως σωστά την κατάσταση επί του (κοινωνικού) πεδίου, η Ευρωπαϊκή Ένωση ακολουθεί, με μικρές επιμέρους προσαρμογές, τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Τείνει να εξομοιώνει τα κράτη και τις κοινωνίες με επιχειρήσεις και εφαρμόζει πάνω τους τις αντίστοιχες μεθόδους διοίκησης που έχουν αναπτυχθεί από όσους οικονομολόγους εξομοιώνουν τις επιχειρήσεις και τα άτομα με μηχανές ή δίκτυα υπολογιστών. Για τον Supiot -τονίζει ο Λέντζης- τέτοιου είδους εξομοιώσεις είναι το προϊόν ψευδοεπιστημονικών πεποιθήσεων.

Στη Νομαρχία εξελίσσεται ένας γόνιμος διάλογος σχετικά με το δικαίωμα στη στέγαση (βλ. τα Editorials [της 1.11.2024](#) και [της 10.4.2025](#)) και την αναβάθμιση της κανονιστικής πυκνότητας και του δικαστικού ελέγχου των κοινωνικών δικαιωμάτων (βλ., αντί άλλων, τα Editorials [της 28.3.2025](#) και [της 3.10.2025](#)).

Στην εμπειριστατωμένη μελέτη του, ο Ευθύμης Σταλίκας προσεγγίζει την πρακτική των «καταλήψεων στέγης» -κτηρίων που ανήκουν, κυρίως, στο Δημόσιο και τα Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ)- από τη σκοπιά του δικαιώματος στην κατοικία που κατοχυρώνεται στο άρθρο 21, παρ. 4, του Συντάγματος. Εκκινώντας από την ανάλυση της συνταγματικής διάταξης, ο συγγραφέας υπενθυμίζει τον καθολικό χαρακτήρα του κοινωνικού αυτού δικαιώματος και επισημαίνει ότι η ευχέρεια του νομοθέτη να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του, που απορρέουν από τον θεμελιώδη νόμο του Κράτους, δεν είναι απεριορίστη. Στη συνέχεια, ο συγγραφέας σταχυολογεί και αναλύει τόσο τις αιτίες όσο και τα αποτελέσματα της διαχρονικής αδράνειας (ή, έστω, της περιορισμένης παρέμβασης) της νομοθετικής εξουσίας στο στεγαστικό πρόβλημα, συνδέοντας την αδράνεια αυτή με την υποβάθμιση του κανονιστικού περιεχομένου της διάταξης του άρθρου 21, παρ. 4, του Συντάγματος. Διαπιστώνει δε ότι αντίστοιχα αναιμική υπήρξε η αντίδραση της ελληνικής νομολογίας κατά την ερμηνευτική επεξεργασία των σχετικών ζητημάτων. Σε αυτό το πλαίσιο είναι που αναπτύχθηκαν τα κοινωνικά κινήματα κατοικίας και οι καταλήψεις ως εναλλακτική μορφή στέγασης, αφού, όπως τονίζει ο Σταλίκας, «όταν οξύνεται η ένταση μεταξύ της τυπικής ισότητας και της κοινωνικής ανισότητας, η επίκληση των κοινωνικών δικαιωμάτων λειτουργεί απονομιμοποιητικά για την εξουσία, ανοίγοντας νέα πεδία στην πολιτική αντιπαράθεση». Αντλώντας παραδείγματα, ιδίως, από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ), ο συγγραφέας αναδεικνύει τον εμπλουτισμό της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) με αντιλήψεις κοινωνικού προσανατολισμού και προτείνει μια διαφορετική ερμηνευτική

προσέγγιση του άρθρου 21, παρ. 4, του Συντάγματος, η οποία στηρίζεται στην αναγκαιότητα εξειδικευμένης ή και εξατομικευμένης αξιολόγησης των εκάστοτε περιστάσεων, προτού η κρατική εξουσία καταλήξει στην αποβολή των καταλησιών από το ακίνητο που ανήκει στο Κράτος ή σε ΝΠΙΔ. Υπό το πρίσμα αυτό ο Σταλίκας «διαβάζει», εξάλλου, τις σχετικές νομοθετικές διατάξεις που προστατεύουν την κυριότητα του Δημοσίου έναντι (ακόμη και) του θεμελιώδους δικαιώματος στη στέγη, προτείνοντας την αξιοποίηση των πορισμάτων του ΕΔΔΑ με σκοπό την κανονιστική πύκνωση της πρόβλεψης του εθνικού Συντάγματος. Καταλήγει δε στο συμπέρασμα ότι η στεγαστική επισφάλεια, μολονότι πλήττει πρωτίστως τα ασθενέστερα στρώματα, έχει αποκτήσει, στην εποχή της πολυκρίσης, διαταξικά χαρακτηριστικά· ως εκ τούτου, «η πρακτική των καταλήψεων μπορεί να γίνει ανεκτή -υπό προϋποθέσεις- ως κοινωνικό αντανακλαστικό απέναντι στον κίνδυνο της αστεγίας», χωρίς, όμως, να μπορεί να αποτελέσει «μια γενικευμένη εναλλακτική στρατηγική» για την αντιμετώπιση του προβλήματος. Συναφώς, καθώς δεν παραγνωρίζει τις πολιτικές διαστάσεις όλων των παραπάνω προβληματισμών, ο συγγραφέας επαναφέρει στο προσκήνιο το αίτημα της κοινωνικής δημοκρατίας και, τελικά, της «προσαρμογής ή ακόμη και αλλαγής του παρόντος συστήματος οικονομικής οργάνωσης».